

วาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมของสังคมไทย

DISCOURSE ON SOCIAL CAPITAL DEVELOPMENT OF THAI SOCIETY

ไพบุลย์ ช่างเรียน ประดิษฐ์ ตีวัฒนกุล¹ และ ธนภาค บุ่งจันทร์

Phaibul Changrien, Pradit Deewattanakul and Thanaphak Bungchan

สถาบันรัชต์ภาคย์

Rajapark Institute

Email: Dr.Pradit@hotmail.com¹

Received 6 September 2021; Revised 11 November 2021; Accepted 5 May 2022.

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอเกี่ยวกับการสร้างวาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมไทยเช่นทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนปัญญาวัฒนธรรมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติในบริบทของประเทศไทยโดยใช้แนวคิดวาทกรรมของ Foucault นักวิชาการชาวฝรั่งเศสและแนวคิดทุนทางสังคมของ Bourdieu ตลอดจนนักวิชาการไทยหลายท่านโดยผู้เขียนใช้กรอบแนวคิดการสร้างวาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมเป็นสร้างองค์ความรู้และส่งเสริมพัฒนาในความหมายของทุนทางสังคมบริบทของสังคมไทยที่มีอยู่เป็นการสานต่อขยายแนวคิดเพื่อพัฒนาทุนทางสังคมไทยต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ : วาทกรรม, การพัฒนา, ทุนทางสังคม

Abstract

This article aims to present the discourse on the creation of Thai social capital development such as human capital, institutional capital, cultural intellectual capital and natural resource capital in the Thai context by using the discourse of Foucault, a French scholar and the concept of social capital of Foucault. Bourdieu, as well as many Thai scholars by the author, uses the concept of social capital development discourse to create knowledge and promote development in the meaning of social capital in the context of existing Thai society as a further development. Ideas for further development of Thai social capital in the future

Keywords: discourse, development, social capital

บทนำ

ภายหลังการเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในประเทศในแถบเอเชียรวมทั้งประเทศไทยด้วยเมื่อปี 2540 นั้น ทฤษฎีการพัฒนากระแสหลักก็ถูกท้าทายอีกครั้งแม้ว่าหลายครั้งการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวคิดแบบตะวันตกจะล้มแล้วล้มอีกแต่ยังคงฟื้นขึ้นด้วยการไม่ออกจากกระบวนทัศน์เดิมที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวแม้กระทั่งในปี 2540 เองก็ยังคงมีความพยายามที่จะฟื้นฟูเศรษฐกิจด้วยระบบเดิมเงินเข้าไปหมุนเวียนใน

ระบบตลาดของ IMF แต่การกระทำครั้งนี้กลับเป็นคำตอบของการล้มเหลวในทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของผู้ครอบครองอำนาจในสังคม ประเทศไทยคือตัวอย่างของคำตอบที่กล่าวถึงข้างต้น แม้จะเกิดวิกฤติเศรษฐกิจอย่างรุนแรงและการเข้าช่วยเหลือวิกฤติการเงินของ IMF ต่อประเทศไทยเมื่อต้นปี 2540 จะล้มเหลวแต่สังคมไทยโดยเฉพาะในสังคมชนบทที่สามารถที่จะอยู่ได้ด้วยวัฒนธรรมประเพณีที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีครอบครัวที่มีสายสัมพันธ์แน่นแฟ้น การมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นรากฐานที่สำคัญในการดำรงชีวิตและเป็นตาข่ายที่แข็งแรงที่รองรับคนที่ตกจากเบื้องสูงได้เป็นอย่างดี นี่คือนวัตกรรมที่สังคมไทยมีมาอย่างยาวนานและยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งก็คือ “ทุนทางสังคม” (Social Capital)

แนวคิดเรื่อง “ทุนทางสังคม” (Bourdieu, 1993) ได้ดึงดูดให้นักพัฒนาทั้งจากสายเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา เข้ามาศึกษาแนวคิดนี้ ทำให้แนวคิดมีลักษณะของการเป็นสหสาขาวิชารวมอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม ในการอธิบายแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมนี้ ก็มีความหมายที่แตกต่างกันออกไปอีก ซึ่งโดยมากแล้ว ในประเทศไทย “ทุนทางสังคม” เป็นแนวคิดที่มีการหยิบยกมาใช้ในวงวิชาการการพัฒนาในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง ตัวอย่างเช่น มีการนำเรื่องทุนทางสังคมมาใช้อธิบายในเรื่องของการสามารถนำเอาสิ่งที่มีอยู่แล้วมาแปรเปลี่ยนให้เกิดคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจ การใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาแบบยั่งยืน เป็นต้น การวิเคราะห์ศึกษาทุนทางสังคมในประเทศไทยที่ผ่านมา ได้มีการศึกษาแนวคิดนี้โดยมีการแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของแนวคิด ทฤษฎี และความสัมพันธ์ของกระบวนการทุนทางสังคม โดยส่วนใหญ่จะอิงกับการพัฒนาชุมชน การคลี่คลายแนวคิดดังกล่าวได้มีการแสดงให้เห็นในระดับการเปรียบเทียบเท่านั้น แต่ยังมีได้มีการนำแนวคิดดังกล่าวมาอธิบายความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจอย่างชัดเจน โดยเฉพาะในฐานะที่ทุนทางสังคมเป็น “วาทกรรมการพัฒนา” ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้กล่าวถึงคุณูปการของการวิเคราะห์วาทกรรมไว้ในหนังสือ “วาทกรรมการพัฒนา” อย่างน่าสนใจว่า ช่วยให้เราเห็น “ธาตุแท้” ของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ว่ามิใช่เป็นเรื่องแคบๆ การพัฒนาในตัวของมันเองเป็นเรื่องของการต่อสู้ที่หลากหลายและรอบด้าน เพื่อช่วงชิงการนำในการสร้างเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนดหรือสร้างความหมาย และการดำรงอยู่ของสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” ในรูปของวาทกรรมการพัฒนา จากนั้นก็พยายามสถาปनावาทกรรมชุดดังกล่าวให้เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในสังคมและระหว่างสังคม เพื่อเปลี่ยนสถานภาพจากวาทกรรมชุดหนึ่งในเครือข่าย/โยงใยของกลุ่มวาทกรรมในสังคมสู่การเป็นวาทกรรมเฉพาะด้าน นอกจากนี้ ยังชี้ว่าได้มีการพยายามสร้างวาทกรรมการพัฒนา/วาทกรรมการเมืองชุดใหม่ที่สามารถ “บรรจุ” ชุมชน/ท้องถิ่นให้มีบทบาทเข้มแข็งขึ้นมาแทนการเมืองแบบเก่า ซึ่ง “ทุนทางสังคม” โดยความรู้ด้านการพัฒนาแล้วก็เป็นวาทกรรมชุดใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นมามีในสังคมอีกด้วย” (Chaiyarat Charoensin stately, 2002)

เวียงรัฐ เนติโพธิ์ ได้ให้ข้อคิดในหนังสือคำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัยว่า “หากจะมองต้นทุนของสังคมในแง่ของแนวคิดเชิงบรรทัดฐาน (normative concept) ต้นทุนทางสังคมได้รับความนิยมเพราะมีพลังในการอธิบายปัญหาความเสื่อมโทรมของสังคมที่เน้นปัจเจกชนนิยม (individualism) ควบคู่กับการพัฒนาของรัฐที่เข้มแข็งและเติบโตยิ่งขึ้น ดังในสังคมตะวันตก โดยแนวคิดต้นทุนทางสังคมมีขึ้นเพื่อชี้ให้เห็นจุดอ่อนของการขาดความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมและการพึ่งพิงรัฐ จึงเป็นข้อเสนอที่สร้างสมดุลให้กับสังคมร่วมสมัย ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างคนที่น่าสนใจในแนวคิดนี้ต้องเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะที่สร้างความร่วมมือเพื่อส่วนรวม และมีเป้าหมายที่ส่งเสริมประชาธิปไตยและความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งไม่รวมถึงสายสัมพันธ์ที่เป็นแบบเก่า เช่น เครือข่ายการพึ่งพิงกันในระบบอุปถัมภ์ ซึ่งแม้แต่สหรัฐอเมริกาในอดีตก็เคยมี ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ทำเครือข่ายที่พึ่งประสงค์คือ เครือข่ายที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยและการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น (Farr James, (2003)

ในยุคก่อนนั้น มีผู้กล่าวว่าความรู้เกิดจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมเป็นตัวหล่อหลอมความรู้ขึ้นมา ต่อมา Karl Marx ได้โต้แย้งว่าชนชั้นปกครองที่เป็นนายทุนเป็นผู้สร้างความรู้ขึ้นโดยเป็นผู้ควบคุมเหนือผู้อยู่ใต้ปกครองนั้น อย่างไรก็ตาม Karl Mannheim เห็นว่ารู้นั้นกว้างกว่าการมองพลังขับเคลื่อนจากเศรษฐกิจอย่างเดียว การศึกษาความรู้ในปัจจุบันยังต้องมีวิธีการเข้าถึงความรู้โดยมองในแนว Postmodern ด้วย โดยเห็นว่าความรู้ภายใต้เงื่อนไขทางเวลา และภายใต้ความคิดของนักคิดแต่ละคนต่างก็แตกต่างกัน ทั้งนี้นอกจากจะมีการตรวจสอบบริบทขององค์ความรู้แล้ว ยังมีการสืบค้นการก่อรูปและปฏิบัติการของความรู้ที่เกิดขึ้น ซึ่งรวมถึงมีการมองแนววาทกรรมทางการเมือง วัฒนธรรม และองค์กร อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทุนทางสังคมก็เป็นความรู้หนึ่งซึ่งได้รับการศึกษาและนิยามกันในหลายรูปแบบ ซึ่งเป็นแนวคิดตามแนวของนักคิดแบบหลังยุคสมัยใหม่ (Post Modernism) ซึ่งแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่นี้ยอมรับว่ากระบวนการคิดมีทิศทางที่แตกต่างกัน และทุนแนวคิดควรจะได้รับวิพากษ์วิจารณ์ และทุกคนมีสิทธิ์ที่จะวิพากษ์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางความคิดเพื่อหาแนวทางที่ดีในการนำสังคม ปรับปรุงส่วนน้อย และเสริมจุดเด่นให้มากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี แม้กระแสนการตอบรับจะเป็นไปได้ด้วยดี ทั้งมีการนำแนวคิดเรื่องทุนทางสังคมมาศึกษาและใช้กันอย่างกว้างขวาง แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวจะไม่ใช่นวัตกรรมใหม่สำหรับในไทยเองก็ตาม แต่หลายคนได้ตั้งคำถามกับผู้วิจัยในลักษณะที่ว่า “ทุนทางสังคมคืออะไร ฟังแล้วดูเหมือนเป็นความคิดแนวเศรษฐศาสตร์มาก” ซึ่งยิ่งทำให้ผู้เขียนรู้สึกว่าคุณค่าความรู้เรื่องทุนทางสังคมในประเทศไทยกลับยังขาดความชัดเจนในเชิงแนวคิดโดยตัวของมันเอง และยังมีวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดโดยเฉพาะในเชิงวิชาการน้อย ทั้งนี้ พบว่าการนำเรื่องทุนทางสังคมมาใช้ในการพัฒนากลับมีความแตกต่างจากแนวคิดของตะวันตก ซึ่งอาจจะมาจากพื้นฐานความคิดและวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกัน โดยทุนทางสังคมในประเทศไทยได้มีการนำมาเสริมประเด็นการสร้างชุมชนเข้มแข็ง และเชื่อมโยงไปถึงการพัฒนาประเทศในด้านอื่นๆ ด้วย การศึกษาแนวคิดทุนทางสังคม นอกจากคำถามที่มีการศึกษาว่า ทุนทางสังคมเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ลักษณะการใช้แนวคิดทุนทางสังคมเป็นอย่างไร ผู้ศึกษาพบว่านัยเรื่องอำนาจที่แฝงมาในรูปแบบความรู้เรื่องทุนทางสังคมนี้ควรจะได้รับทุนสนใจ ในฐานะที่เป็นแนวคิดใหม่ที่ถูกหยิบยกมาใช้ในทางการพัฒนาประเทศ ผู้ศึกษาจึงตั้งคำถามต่อยอดการศึกษาว่า วาทกรรมทุนทางสังคมมีลักษณะอย่างไรและกระบวนการสร้างแนวคิดทุนทางสังคมมีนัยเชิงอำนาจในลักษณะใดบ้าง ทุนทางสังคมที่เป็นสัญลักษณ์ใหม่ในวงวิชาการงานพัฒนานั้นมีการเมืองของความรู้ในรูปแบบใด มีปัจจัยทางโครงสร้าง สถาบัน ในเชิงกระบวนการอย่างไรที่ทำให้แนวคิดมีบทบาทในสังคม ในการพัฒนา และในการกำหนดนโยบาย โดยเฉพาะในปัจจุบันที่การพัฒนากระแสหลักมีพลังน้อยลงและมีแนวคิดการพัฒนาทางเลือกและการพัฒนาจากรากหญ้าขึ้นมา นอกจากนี้ สังเกตว่าได้มีการใช้ทุนทางสังคมในฐานะที่เป็นความรู้ ซึ่งแพร่หลายอย่างรวดเร็วมาก การวิเคราะห์ในแนว “สังคมวิทยาความรู้” ซึ่งกล่าวถึงความสัมพันธ์ของความรู้ภายใต้เงื่อนไขทางสังคม โดยสนใจการสืบค้นที่มาของความรู้ และบริบทองค์ความรู้ในรูปแบบเดิม โดยมีรูปแบบวิธีวิเคราะห์วาทกรรมในการพิจารณาอำนาจที่มาจากความรู้ จึงมีความน่าสนใจและเหมาะที่จะนำมาอธิบาย แนวคิด “ทุนทางสังคม” ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมสูง

แนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมของ Michel Foucault นักวิชาการได้ให้ความหมายของวาทกรรม (discourse) แตกต่างกันไปหลายท่าน ในตอนแรกการอธิบายใช้คำเดิม ไม่มีการแปลความสู่คำภาษาไทย คือ Discourse ต่อมาถูกแปลเป็นคำภาษาไทยว่า “วาทกรรม” โดยการนิยามของสมเกียรติ วันทะนะ (Chaiwat Satha-Anand, 1998)

ธเนศ วงศ์ยานนาวา ได้อธิบายวาทกรรมว่า “ภายใต้ระเบียบวิธีการจัดการที่เกี่ยวกับความจริงนี้ มีกลไกที่จะทำให้สามารถแยกแยะได้ว่าประโยคความรู้ใดถูกประโยคความรู้ใดผิด ลักษณะของกฎเกณฑ์ทางภาษาที่ผลิตประโยคความรู้ชุดหนึ่งซึ่งจัดกลุ่มผิดกลุ่มถูกไว้ได้นั้นเรียกว่า discourse คุณลักษณะที่มีเอกภาพของ discourse นี้มีได้ขึ้นอยู่กับความหมายหรือความตั้งใจของผู้ใช้ภาษาแต่ประการใด แต่ขึ้นอยู่กับระบบตรรกะภายใน discourse นั้นเอง” (Thanet Wongyannawa, 1989)

ธงชัย วินิจจะกุล อธิบายว่า “discourse” มิได้หมายถึงเพียงแต่การแสดงออกหรือสื่อความกันไปมาตามปกติเท่านั้น แต่ discourse ยังรวมถึงเครือข่ายของกฎเกณฑ์ ค่านิยม ความรับรู้ ความเข้าใจรวมมาตรฐานความเชื่อในเรื่องต่างๆของชีวิตมนุษย์ที่เกิดจากการแสดงออกและการสื่อความกัน ไม่ว่าจะเป็นระบบความคิดหรืออุดมการณ์แน่วแน่อยู่เบื้องหลังหรือไม่ก็ตาม เครือข่ายดังกล่าวไม่จำเป็นต้องสอดคล้องต้องกันเป็นระบบมีตรรกะที่เป็นระเบียบหรือมีรากเหง้าจากระบบความเชื่อหรืออุดมการณ์ชุดเดียวกัน เครือข่ายดังกล่าวไม่จำเป็นต้องมีแหล่งกำเนิดจากนักคิดหรือสกุลความคิดใดโดยเฉพาะ แต่มาจากการแสดงออกและการสื่อความของคนจำนวนมากจนไม่รู้ที่มาที่แน่ชัด จนกระทั่งไม่มีใครสามารถอ้างความเป็นเจ้าของหรือผู้กำหนด discourse ได้ (Thongchai Vinitjakul, 1991)

จากความหมาย “วาทกรรม” ของนักวิชาการทั้งสี่ท่านจะพบว่า วาทกรรม อำนาจและความรู้เป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิด Foucault เองอธิบายไว้อย่างชัดเจนว่า ถ้าเรานิยามสัมฤทธิ์ผลของอำนาจว่าเป็นกดปราบ (repression) ก็เท่ากับว่าเรามองอำนาจเพียงในแง่ของกฎหมายล้วนๆ กล่าวคือ กฎหมายห้ามทำอะไร อำนาจก็คือกำลังบังคับให้การห้ามดังกล่าวมีผลในทางปฏิบัติ การมองอำนาจในแง่นี้เป็นการมองในด้านลบอย่างเดียวและแคบเกินไป ถ้าอำนาจไม่เคยสร้างสรรค์อะไรเลย นอกจากเอาแต่กดปราบอย่างเดียวแล้ว จะมีคนเชื่อฟังหรือไม่ เพราะอันที่จริงแล้วสิ่งที่ทำให้อำนาจถูกมองว่าดีและเป็นที่ยอมรับก็คือความจริงง่ายๆ ที่ว่าอำนาจไม่ใช่เป็นเพียงน้ำหนักรีดที่กดหัวพวกเรา โดยห้ามเราทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ หากแต่อำนาจยังตัดผ่านเข้าไปในสิ่งต่างๆได้และผลิตสิ่งต่างๆได้ด้วย อำนาจกระตุ้นให้เกิดความสุขสำราญ อำนาจช่วยการก่อตัวของความรู้ และอำนาจผลิตวาทกรรมด้วยเหตุนี้เราจึงควรมองอำนาจในแง่ของเครือข่ายของการสร้างสรรค์ ซึ่งกระจายไปทั่วเรือนร่างของสังคมมากกว่าเป็นปัจจัยด้านลบที่มีหน้าที่เพียงการกดปราบเท่านั้น อย่างไรก็ตาม วาทกรรม อำนาจ และความรู้ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่วาทกรรมเป็นรอยต่อระหว่างอำนาจกับความรู้

Foucault (1980) ต้องการชี้ให้เราเห็นว่าวาทกรรมชุดหนึ่งๆ ที่ดำเนินการต่างๆ รวมทั้งวาทกรรม การพัฒนาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ล้วนแล้วแต่มีกำเนิดและเบื้องหลังเกี่ยวพันกับอำนาจและการบังคับควบคุมทั้งสิ้น ดังที่เขากล่าวว่าโดยพื้นฐานในทุกสังคมจะมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สลับซับซ้อน ซึ่งแทรกซึมกำหนดลักษณะและก่อโครงสร้างของสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ผสมกันเป็นเรือนร่างของสังคม (social body) นั้นเอง แต่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเหล่านี้จะถูกสถาปนาทำให้มั่นคงหรือมีผลในทางปฏิบัติไม่ได้ หากปราศจากการผลิต การสั่งสมการหมุนเวียน และการทำงานของวาทกรรมชุดหนึ่งๆ ด้วยเหตุนี้ การลากเส้นแบ่งระหว่างคนปกติกับคนบ้า ผู้ชายกับผู้หญิง ผู้ใหญ่กับเด็ก การพัฒนากับการไม่พัฒนา/ด้อยพัฒนา ฯลฯ จึงมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจแฝงอยู่และเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน การจัดประเภทหรือแยกแยะสิ่งต่างๆ (categorization) จึงมิใช่เครื่องมือที่เป็นวิทยาศาสตร์หรือเป็นกลางแต่อย่างใด แต่ในตัวของมันเองคือเทคนิควิทยาการของอำนาจ (technologies of power) ที่แยบยลแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับสถานภาพความสูงต่ำ บทบาท หน้าที่ อำนาจ ฯลฯ ของสิ่งนั้นๆ มองในแง่นี้ วาทกรรมจึงเกี่ยวข้องกับการจัดการทางสังคม (social appropriation) ในรูปใดรูปหนึ่งหรือแฉกใดแฉกหนึ่งเสมอ (Foucault, 1980)

นอกจากนั้น Foucault ยังชี้ให้เห็นว่าปฏิบัติการของอำนาจจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าปราศจากสิ่งที่เรียกว่า “การผลิตสัจจะ” (the production of truth) แต่สัจจะในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า มีสัจจะดำรงอยู่แล้วจำนวนหนึ่ง แล้วเราก็เข้าไปค้นพบและยอมรับมัน แต่หมายถึงระบบกระบวนการที่มีระเบียบซึ่งใช้ในการผลิต (production) การวางระเบียบ (regulation) การแจกจ่าย (distribution) การเผยแพร่ (circulation) และดำเนินการ (operation) ในเรื่องถ้อยแถลงทั้งปวง ซึ่งระเบียบ/กฎเกณฑ์นี้จะแยกของจริงออกจากของไม่จริง และเมื่อแยกแล้วก็มีผลของอำนาจที่มีลักษณะเฉพาะตัวจำนวนหนึ่งเข้ามาถือหาสิ่งที่ถือว่าจริง สัจจะมีความเกี่ยวพันในเชิงวัฏจักรกับระบบของอำนาจ ซึ่งสร้างและหนุนสัจจะนั้น และมีความเกี่ยวพันกับสัมฤทธิ์ผลของอำนาจ ซึ่งสัจจะกระตุ้นให้เกิดขึ้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วสัมฤทธิ์ผลนั้นก็กลับมาขยายขอบเขตของสัจจะให้กว้างขึ้นทั้งหมดนี้คือ ระเบียบแห่งสัจจะ (a regime of truth) (Foucault, 1980 : 132-133)

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราระบุหนักก็คือ สังคมแต่ละสังคมย่อมมีระเบียบแห่งสัจจะของตนเอง มีสิ่งที่เรียกว่า “การเมืองทั่วไป” แห่งสัจจะ (general politics of truth) กล่าวคือมีชนิดของวาทกรรมที่แน่นอนชุดหนึ่งที่สังคมนั้นยอมรับและใช้มันในฐานะที่เป็นเรื่องจริง มีกลไก และกฎเกณฑ์ที่ทำให้คนในสังคมนั้นสามารถแยกคำกล่าวอ้างที่จริงออกจากคำกล่าวอ้างที่ไม่จริงได้ มีวิธีการที่จะให้การรับรองหรือไม่รับรองถ้อยแถลงเหล่านั้น มีเทคนิคและกระบวนการวิธีการที่ได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าต่อการแสวงหาสัจจะ และมีการกำหนดสถานภาพว่าใครจะเป็นคนบอกอะไรจริง อะไรไม่จริง (Foucault, 1980)

Foucault ชี้ให้เห็นว่าในสังคมอย่างเช่นสังคมของเราทุกวันนี้ “เศรษฐศาสตร์การเมือง” ของสัจจะ (the political economy of truth) นั้นมีลักษณะ 5 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง “สัจจะ” นั้นรวมศูนย์อยู่ที่รูปแบบของวาทกรรมเชิงวิทยาศาสตร์และสถาบันที่ผลิตวาทกรรมดังกล่าว ประการที่สอง สัจจะเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับกระบวนการกระตุ้นอย่างสม่ำเสมอของเศรษฐกิจและการเมือง (ความต้องการสัจจะนั้นมีมากพอๆ กับความต้องการผลิตทางเศรษฐกิจและความต้องการอำนาจทางการเมือง) ประการที่สาม สัจจะก็เป็นสิ่งที่มีการบริโภคและเผยแพร่กันในหลายรูปแบบ (แม้จะมีข้อจำกัดบางประการสัจจะก็จะกระจายไปตามกลไกของการศึกษาและข่าวสารอย่างกว้างขวางทั่วเรือนร่างของสังคม) ประการที่สี่ สัจจะถูกสร้างขึ้นและส่งทอดไปยังที่อื่นๆ ภายใต้อาณัติของการควบคุมของกลไกที่มีความสำคัญยิ่งทางเศรษฐกิจและการเมือง (เช่น มหาวิทยาลัย กองทัพ หนังสือ และสื่อสารมวลชน ฯลฯ) แม้ว่ากลไกเหล่านี้จะไม่อาจผูกขาดการควบคุมไว้ได้ทั้งหมด แต่ก็เป็นส่วนสำคัญ และประการสุดท้าย สัจจะเป็นประเด็นสำคัญของการถกเถียงทางการเมืองและการเผชิญหน้ากันทางสังคมทั้งปวง (คือการต่อสู้ “ทางอุดมการณ์”) ประเด็นที่วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สนใจมิได้อยู่ที่การปลดปล่อยสัจจะออกจากทุกระบบของอำนาจ ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เพราะสัจจะในตัวของมันเองก็คืออำนาจอยู่แล้ว แต่อยู่ที่การถอดอำนาจของสัจจะออกจากรูปแบบที่แสดงความเป็นเจ้า ไม่ว่าจะเป็นในทางสังคม เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบที่อำนาจของสัจจะดำเนินไปในสังคมของเราปัจจุบันในนามของวาทกรรมการพัฒนา (Foucault, 1980)

Foucault มองว่า วาทกรรมคือ “ชุดของส่วนเลี้ยวที่ไม่มีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน แต่ต้องมาอยู่ร่วมกัน และอยู่รวมกันมิใช่ในฐานะที่มีเอกภาพหรือความมั่นคงแต่ในฐานะที่เป็นชุดของวาทกรรมที่มีความแตกต่างและหลากหลาย และต่างก็มียุทธศาสตร์เฉพาะตัวที่ไม่เหมือนกันในการมาอยู่รวมกัน สารสำคัญของวิเคราะห์วาทกรรม คือ การพยายามศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งที่อยู่ห่อหุ้มเราอยู่ในสังคมในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้นๆ อย่างไรก็ตาม มีความเกี่ยวข้องกับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์ อะไรบ้าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้าง รวมตลอดถึงการเก็บกด/ปิดกั้น

สิ่งเหล่านี้ของวาทกรรมมีอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หัวใจของการวิเคราะห์วาทกรรมอยู่ที่การพิจารณา ค้นหา ด้วยวิธีการหรือกระบวนการใดที่สิ่งต่างๆ ในสังคมถูกทำให้กลายเป็นวัตถุเพื่อการศึกษา แนวคิดเรื่องวาทกรรมโดยดั้งเดิมนั้นนักภาษาศาสตร์ใช้ศึกษาเรื่องของโครงสร้างของภาษา หน้าทีของภาษา และรูปแบบของภาษา แต่สำหรับ 푸โกต์ วาทกรรมไม่ใช่เรื่องของการศึกษาภาษาเท่านั้น แต่วาทกรรมในการศึกษาของฟูโกต์ยังรวมถึงวิธีคิดภาคปฏิบัติของการวาทกรรมและสถาบันด้วย สำหรับฟูโกต์แล้ว วาทกรรมมีความสำคัญทางสังคมวิทยาอย่างมากเพราะวิธีการที่เราคิดและพูดเกี่ยวกับโลกนี้จะก่อรูปวิธีการที่เราปฏิบัติ และก่อให้เกิดรูปแบบของโลกที่เราพยายามสร้างขึ้น เหล่านี้จะสร้างผ่านวาทกรรมที่เราสร้างขึ้นจากสิ่งที่เราประสบพบเห็น จากที่เราเรียนรู้ที่จะคิดและพูดเกี่ยวกับความเป็นจริงเฉพาะเรื่อง เราสามารถที่จะพยายามคิดเรื่องวาทกรรมในวิธีต่างๆ มากมายนับไม่ถ้วน (Foucault Michel, 1972 : 137)

สรุปความคิดของ Foucault การก่อรูปของวาทกรรม (Discursive formations) Foucault สนใจเป็นพิเศษ โดยเฉพาะวิธีการที่วิธีคิดและคำพูดเข้ามาดำรงอยู่ในสังคมและสิ่งดังกล่าวสะท้อนวิถีชีวิตของคน รวมทั้งนำไปสู่การควบคุมทางสังคมอย่างไร ในการพิจารณา Foucault สนใจสองเรื่องหลักคือเรื่องความบ้าและเรื่องเพศ ซึ่งเราถือว่าเป็นการก่อรูปทางสังคม เขาเห็นว่า ไม่มีเรื่องเพศหรือความบ้าที่แท้จริงแต่มีเพียงสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นผ่านคำพูดและรูปแบบของวาทกรรมที่ต่างกัน Foucault ได้อธิบายวาทกรรมเรื่องความบ้าไว้ว่าเป็นวิธีการกล่าวและการคิดเกี่ยวกับความบ้า ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละศตวรรษในตอนปลายของยุคกลาง ความบ้าไม่ใช่มองเป็นเรื่องของเหตุการณ์ร้ายที่จะมาคุกคามแต่มองเป็นเรื่องของกระบวนการทางสติปัญญาอันลึกลับ ในศตวรรษที่ 20 ความบ้าเป็นอาการเจ็บป่วยที่ต้องได้รับการรักษา ในระหว่างยุคนั้นก็จะมีวาทกรรมเรื่องความบ้าที่ส่อแทรกขึ้นมา เช่น เป็นเรื่องของอาการบ้า และอื่นๆ และตามที่ Foucault กล่าวเกี่ยวกับวิธีวิทยาในหนังสือ *Achaeology of Knowledge* (1969) กระบวนการของวาทกรรมมีมากกว่าคำพูดหรือภาษา โครงสร้างของวาทกรรมที่เพิ่มเติมขึ้นมาถูกทำให้มีความเป็นไปได้โดยการผลิตทางประวัติศาสตร์ มีการรวมเอาแนวคิด แก่น และชนิดของถ้อยแถลง เข้ามาไว้ด้วยกันอย่างหลวมๆ ซึ่งเขาเรียกว่า “การก่อรูปของวาทกรรม” ถึงแม้ว่าการก่อรูปแต่ละแบบจะมีโครงสร้างหลวมกว่าวาทกรรมที่พวกเขาทำให้เป็นไปได้แต่ก็มีการตัดสินใจยอมรับความแตกต่างทางโครงสร้างซึ่งมีความหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวอย่าง เช่น ความหมายของสังคมวิทยาจากมุมมองของฝ่ายซ้ายและจากมุมมองของกฎหมาย

ภารกิจหลักของการวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรมตามแนวคิดของ Foucault อยู่ที่การแสดงให้เห็นถึงกระบวนการในการสร้างหรือสถาปนาความเป็นเจ้าของวาทกรรมการพัฒนาชุดหนึ่ง จนกลายสภาพเป็นวาทกรรมหลักและการชี้ชวนให้เห็นถึงความแยบยลของอำนาจและการครอบงำที่แฝงเร้นเข้ามาในรูปของ “ความรู้” และ “ความจริง” เกี่ยวกับการพัฒนา นั่นคือ หัวใจของการวิเคราะห์การพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรมอยู่ที่การแสดงให้เห็นถึงรายละเอียด ขั้นตอน ความสลับซับซ้อนและความเป็นมาของบรรดาเงื่อนไขต่างๆ ที่นำไปสู่การก่อตัว/การเกิด และภาคปฏิบัติจริงของวาทกรรมการพัฒนาชุดหนึ่ง รวมตลอดถึงผลกระทบหรือผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำจากภาคปฏิบัติจริงของวาทกรรมพัฒนาดังนั้นด้วย

วาทกรรมการพัฒนา

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (Chaiyarat Charoensin, 2002). เห็นว่าการพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรมมีความสำคัญ เนื่องจากจะช่วยให้เราเห็นว่าพัฒนาในฐานะที่เป็นวาทกรรมก็คือ ระบบ กฎเกณฑ์ และกระบวนการในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายชนิดหนึ่งขึ้นมา และการวิเคราะห์วาทกรรมนั้นยังช่วยให้เรามอง “ความรู้” ในฐานะที่เป็นทฤษฎีหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ เขาเห็นว่า การที่ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาแบบหนึ่ง กลายสภาพเป็น “ความรู้” และ “ความจริง” ได้นั้น ก็เพราะมีกระบวนการเฉพาะบางอย่าง

ทำให้กลายเป็นเช่นนั้น เพราะฉะนั้น การพัฒนาจึงเป็นเรื่องของอำนาจและความรุนแรง มากกว่าเรื่องข้อเท็จจริง เทคนิควิทยาการ หรือความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจล้วนๆ อย่างที่เข้าใจกัน นอกจากนี้ เรายังมองว่าการวิเคราะห์ว่าทฤษฎีการพัฒนาชุดหนึ่งจึงอยู่ที่การชี้ชวนให้เห็นถึงกระบวนการสร้างและสถาปนาความเป็นเจ้าของวาทกรรมการพัฒนาชุดนั้น จนกลายสภาพเป็นวาทกรรมหลัก ว่ามีรายละเอียดขั้นตอน ความสลับซับซ้อน และความเป็นมาอย่างไรบ้าง และอยู่ที่การชี้ชวนให้เห็นถึงความแยบยลของอำนาจและการครอบงำที่แฝงเร้นเข้ามาในรูปของ “ความรู้” และ “ความจริง” เกี่ยวกับการพัฒนา ไชยรัตน์ยังเห็นอีกว่า เมื่อมองการพัฒนาในฐานะที่เป็นระบบคิด/วิธีคิดอีกแบบ จะช่วยให้เราเห็นว่า การที่จะปะทะกับสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” นั้น มิใช่อยู่ที่การหาว่าพัฒนาเป็นสิ่งที่ไม่ดี และต้องทำลายด้วยการล้มล้างอำนาจรัฐ แต่จะต้องปะทะกับมันด้วยการสร้างวาทกรรมชุดใหม่ขึ้นมา พร้อมกับเอกลักษณ์/ตัวตน และความหมายชนิดใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องอยู่ในกรอบของการพัฒนาอีกต่อไป

ในระยะ 20 ปี หลังมานี้ โลกได้ประสบภาวะความล้มสลายทางเศรษฐกิจ ผ่นวกกับความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติ และความเลวร้ายทางจริยธรรม ทำให้มีการสร้างวาทกรรมชุดใหม่ขึ้นมาต่อต้านกับวาทกรรมของรัฐในระดับโลกหลายชุดด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาจากรากหญ้า/ชุมชน วาทกรรมเรื่องประชาสังคม เหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นวิธีการปรับเปลี่ยนมุมมองที่มาจากสถาบันระดับโลก เช่น ธนาคารโลก วาทกรรมดังกล่าวเป็นการสร้างความชอบธรรมในการพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในระยะ 6-7 ปีที่ผ่านมา แม้ว่าการล่มสลายทางเศรษฐกิจในหลายประเทศของโลก จะตอบคำถามต่อการพัฒนาประเทศที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมว่าไม่สามารถที่จะทำให้สังคมอยู่รอดได้ก็ตาม แต่ทุนนิยมก็ยังนิยมดำเนินก้าวต่อหลังจากภาวะฟื้นตัวแล้ว

การพัฒนาของประเทศไทยตลอดมาได้พัฒนาประเทศโดยชุดอุดมการณ์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก รัฐพยายามที่จะพัฒนาแบบไล่กวดตะวันตก โดยทำให้ประเทศให้ทันสมัย และทำให้เป็นประเทศอุตสาหกรรม โดยมุ่งหวังจะยกตัวเองให้เป็นประเทศที่พัฒนา ในกระบวนการพัฒนาเหล่านี้ มีการสร้างวาทกรรมจากผู้มีอำนาจของรัฐและนายทุนในการชี้้นำการพัฒนาโดยใช้เทคนิคและความรู้เพื่อเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากผู้ที่ย่อยกว่า โดยอาศัยความเชื่อที่ว่า การพึ่งพิงรัฐ จะทำให้การพัฒนาในสังคมของตน แต่ท้ายที่สุดก็เห็นแล้วว่า ได้เกิดการพัฒนาที่ไม่สมดุล ทุนทางสังคมเป็นวาทกรรมการพัฒนาแบบใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับการเพิ่มคุณค่าให้กับวัฒนธรรมความเชื่อและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งเข้ามาในประเทศไทยในฐานะที่เป็นเงื่อนไขใหม่ในการพัฒนา ในขณะที่เดียวกันมีการพยายามให้ความหมายของคำว่าทุนทางสังคมจากหลายฝ่าย ทุนทางสังคมจึงควรต้องมีการพิจารณาด้านวาทกรรม การที่มุมมองของความรู้เรื่องทุนทางสังคมได้รับการมองในหลายลักษณะนี้เองจะทำให้เราได้พิจารณาแนวความคิดได้อย่างแยบยล และวิเคราะห์วิจารณ์และรู้เท่าทันความรู้ดังกล่าวได้มากขึ้น

ทุนทางสังคม

คำว่า “ทุนทางสังคม” มาจากภาษาอังกฤษคำว่า Social Capital ซึ่งในหลายตำราได้อ้างอิงจากงานเขียนของ Robert Putnam ว่า แนวคิดนี้ปรากฏเป็นครั้งแรกเมื่อปี 1916 ในบทความชื่อ “เรื่องราวแห่งความสำเร็จ” (a story of achievement) ในหนังสือ The Annals of the American Academy of Political Science ซึ่งเป็นงานที่เขียนถึงการพัฒนา “ทุนทางสังคม” ของชุมชนชนบทในมลรัฐ West Virginia สหรัฐอเมริกา ของ Lyda Judson Hanifan ซึ่งเป็นที่ปรึกษาด้านการศึกษาระดับสูงจากมลรัฐ West Virginia นั้นเอง (Farr, 2003)

การใช้คำว่าทุนทางสังคมของ Hanifan นั้น ไม่ได้หมายถึงทุนในความหมายที่เรารับรู้กันโดยทั่วไป ไม่ได้หมายถึงอสังหาริมทรัพย์, ทรัพย์สินส่วนบุคคล” หรือไม่ได้หมายถึงเงินแต่อย่างใด เขาบอกว่าทุนทางสังคมก็คือ สิ่งต่าง ๆ ที่เราพบเห็นและสัมผัสได้ ซึ่งพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของเรา เช่น การมีเจตจำนงที่ดี (good will), ความร่วมมือกัน (fellowship), ความเห็นอกเห็นใจ (mutual sympathy), และการติดต่อสัมพันธ์กันในสังคม (social intercourse) ระหว่างบุคคลหรือครอบครัว ที่ทำให้เกิดหน่วยทางสังคมขึ้น ซึ่งในชุมชนชนบทที่มีโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง การสร้างชุมชนก็เหมือนกับการทำองค์กรธุรกิจและการขยายธุรกิจคือ จะต้องมีการสะสมทุนก่อน การทำงานจึงจะสำเร็จลุล่วง เขาบอกว่า ปัจเจกชนนั้นค่อนข้างที่จะมีทุนทางสังคมน้อย โดยเฉพาะถ้าเขาแยกตัวออกจากสังคม แต่ถ้าเขามีการติดต่อสัมพันธ์กับญาติพี่น้องของเขา และญาติพี่น้องก็มีการติดต่อกับญาติคนอื่นอีก ก็จะมีการสะสมทุนทางสังคม ซึ่งอาจจะตอบสนองความจำเป็นทางสังคมให้กับเขาได้อย่างดี และอาจจะทำให้เกิดศักยภาพทางสังคมซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงสภาวะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนรวมให้ดีขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนจะได้รับประโยชน์จากความร่วมมือของคนในชุมชนแต่ละส่วน ในขณะที่ปัจเจกชนนั้นก็ได้รับประโยชน์จากการที่เขามีการช่วยเหลือกัน (help) มีความเห็นอกเห็นใจ และมีความร่วมมือในหมู่ญาติพี่น้อง

คำว่าทุนทางสังคมเริ่มมีการอธิบายจากบริบทของชุมชนการคิดเรื่องทุนทางสังคมของ Hanifan เป็นการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้ประชาชนในชุมชนชนบทได้รับการศึกษาที่เท่าเทียมกับคนอเมริกาทั่วประเทศ ไม่ว่าจะเป็นชาวต่างชาติที่อพยพเข้ามาอยู่ในอเมริกา หรือแม้แต่เด็กนิโกร โดยชี้ให้เห็นว่า คนเหล่านี้สามารถเติบโตเป็นพลเมืองอเมริกาที่ดีได้ หากให้โอกาสพวกเขา แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมของฮานิฟานมีที่มาจากแนวความคิดเรื่อง “ศูนย์ทางสังคม” (The social center idea) ของเขา โดยฮานิฟานได้ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวในการสร้างทุนทางสังคมเป็นอันดับแรก ซึ่งสถาบันครอบครัวนี้เองเป็นสถาบันพื้นฐานนำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่จะสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนได้อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของ Jame Farr (2003) เขาพบว่า งานเขียนของ ไดอานถึงงานของ John Dewey (1990 อ้างถึงใน Farr, 2003) ซึ่งถือได้ว่าเป็นเสมือนเมล็ดพันธุ์ที่เพาะบ่มแนวคิดทุนทางสังคมในยุคนั้น สำหรับของ John Dewey เห็นว่า “สังคม หมายถึง ความสัมพันธ์กัน นั่นคือการที่แต่ละคนมีปฏิสัมพันธ์กันและมีการกระทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างสิ่งที่ดีให้กับสังคม โดยมีการเรียนรู้จากประสบการณ์ร่วมของคนในสังคม” ของ John Dewey มองว่า คำว่า “พลเมือง” (Citizenship) ก็คือ ปฏิสัมพันธ์ทุกรูปแบบที่หมายรวมถึงการเป็นสมาชิกของชุมชน (Bourdieu, Pierre 1993)

Farr (2003) ได้พบอีกว่า งานเขียนของ John Dewey ยังมีที่การระบุถึงทุนทางสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่อง Critical Pragmatism ที่ John Dewey ใช้เพื่อเน้นทัศนคติเชิงวิพากษ์ต่อการรับประเพณีทางปรัชญาหรือชีวิตสาธารณะ Farr เห็นว่า มีสามประเด็นที่แสดงว่า แนวคิดเรื่องปฏิบัตินิยมเชิงวิพากษ์ คือ หนึ่ง โครงสร้างจะต้องรับใช้ลัทธิวิพากษ์นิยม การวิพากษ์จะได้รับการสนับสนุนจากประเด็นปัญหา หรือวิกฤติในชีวิต ซึ่งทำให้เกิดการมองหาทางรักษา แก้ไข หรือปรับปรุงให้ดีขึ้น โดย John Dewey ได้ให้ความสำคัญกับปัญญาชนสาธารณะที่จะเป็นผู้วิพากษ์และสร้างทุนทางสังคมอีกครั้ง สอง แนวคิดดังกล่าวได้สร้างความชัดเจนในเรื่องของมิตรไมตรี *สาม* แม้ว่าจะมีการวิพากษ์ทุนนิยมในทางลบ แต่ John Dewey ก็นำเอาคำว่า “สังคม” กับ “ทุน” มาไว้ด้วยกันเพื่อให้คำมั่นดูสละสลวยและมีผลในเชิงวิพากษ์

ทุนทางสังคมปรากฏงานเขียนของ John Dewey ในหนังสือชื่อ The Elementary School Record โดยเขาใช้ในจุดประสงค์ที่ต้องการให้เกิดโรงเรียนแบบห้องปฏิบัติการ ซึ่งเป็นโรงเรียนแบบที่วิพากษ์วิชาชีพครูศาสตร์ โดยเขาเห็นว่า ระบบการเรียนการสอนในขณะนั้น สอนให้เด็กแยกทักษะไม่ว่าจะเป็นการอ่าน, เขียน, และคำนวณออกจากกัน เขาเน้นย้ำว่า เด็กมีทุนทางสังคมอย่างเต็มเปี่ยม และเราควรถอดสลักที่กั้นมัน

เอาไว้ในตัวเขาออก แม้แต่งานดั้งเดิมของ John Dewey คำว่า ทูทางสังคมยังอ้างอิงถึงระบบการศึกษาที่ยังขาดระบบการเรียนการสอนในเชิงปฏิบัติ ที่ทูทางสังคมในสังคมไทยก็ได้ละเลยอยู่ในปัจจุบัน จากข้างต้น เรากล่าวได้ว่า ทูทางสังคม เป็นแนวคิดที่ใช้เป็นครั้งแรกเพื่อพัฒนาทุนมนุษย์ในด้านการให้การศึกษา และนอกจากงานของ John Dewey และ Hanifan แล้ว ก็ได้มีการนำคำว่า “ทูทางสังคม” มาใช้ และให้นิยามความหมายที่แตกต่างกันไปอีก แต่การนำมาใช้ในการพัฒนาสังคมของคนยังคงมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ

ในปี 1957 The Royal Commission on Canada's Economic Prospects ได้ตีพิมพ์หนังสือชื่อ Housing and Social Capital (1957) โดยพูดถึงทูทางสังคมในบริบทของโรงเรียนกับมหาวิทยาลัย, โบสถ์ กับสถานที่ที่เกี่ยวข้อง, โรงพยาบาล, ถนนสายหลัก (roads) กับถนนสายในเมือง (Street), สนามบิน, ท่อระบายน้ำและระบบท่อส่งน้ำ, และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ กับการติดตั้งเครื่องมืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ราชการและกระทรวง ทูทางสังคมตามลักษณะดังกล่าวก็คือ ปัจจัยพื้นฐานที่มีในชาติและเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยได้รับความสนใจเท่าใดนัก อย่างไรก็ตาม การที่แคนาดาได้มีการพูดถึงทูทางสังคมในฐานะที่เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับนโยบาย ต่าง ๆ ของรัฐ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการพยายามให้ความสำคัญในประเด็นดังกล่าว ในปี 1958 ก็ได้มีงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับทูทางสังคมของ Caroline Moser, Meyer Fortes และปี 1961 Jane Jacobs ก็ได้เขียนงานชื่อ The Death and Life of Great American Cities ซึ่งเป็นงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ และในช่วงระยะเวลานั้น ประเด็นเรื่องทูทางสังคมก็ยังไม่ได้รับความนิยมแพร่หลายมากนัก (Portes, 1998)

ช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 นักเศรษฐศาสตร์ชื่อ Glenn John Dewey (1977, 1981 อ้างถึงใน Portes, 1998) ได้ใช้คำว่าทูทางสังคมในการอธิบายเรื่องความแตกต่างทางด้านรายได้ของกลุ่มชาติพันธุ์ในอเมริกา เขาใช้ศัพท์นี้ในบริบทของการวิพากษ์ทฤษฎี Neoclassical theory ในเรื่องที่สร้างความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องรายได้ที่ต่างกันมาก และนัยเชิงนโยบายของทฤษฎีเหล่านั้น John Dewey เห็นว่าทฤษฎีเศรษฐศาสตร์แนวOrthodoxคิดถึงผลประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไป และยังเน้นไปที่ทุนมนุษย์และการสร้างการแข่งขันที่ตั้งอยู่บนฐานของทักษะความสามารถส่วนตัวอย่างมาก จนผู้ใช้ทฤษฎีนี้ทำให้เกิดคำสั่งห้ามต่าง ๆ ที่เข้มงวดขึ้นโดยอัตโนมัติในการยับยั้งมิให้พนักงานมีสิทธิและมีให้การดำเนินการเพื่อสร้างโอกาสที่เท่าเทียม ซึ่งคำสั่งพวกนี้เกิดขึ้นตลอด John Dewey บอกว่ามี 2 เหตุผลสำหรับเรื่องนี้ หนึ่ง ความยากจนของคนดำที่ถือเป็นมรดกตกทอดมาถึงลูกจะเกิดในรูปของการมีโอกาสน้อยมากในการเข้าถึงทรัพยากรและการได้รับศึกษา และสอง การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างคนงานผิวดำที่เป็นหนุ่มสาวในการเป็นแรงงานของตลาด อยู่ในระดับต่ำและพวกเขาที่ขาดข้อมูลที่จะได้รับโอกาสนั้น

John Dewey (1981) อ้างพร้อมกับยอมรับงานเขียนด้านสังคมวิทยาในเรื่องของการเปลี่ยนเชื้อชาติ และการสืบทอดมรดกที่หลากหลายในหลายรุ่นคนว่าเป็นการอธิบายข้อโต้แย้งเรื่องการต่อต้านปัจเจกนิยมของเขา อย่างไรก็ตาม เขาก็ไม่ได้นำไปสู่การพัฒนาแนวคิดเรื่องทูทางสังคมไม่ว่าโดยทางใด ดูเหมือนว่าเขาจะพบแนวคิดนี้โดยบังเอิญในเนื้อหาของข้อความอภิปรายเศรษฐศาสตร์แรงงานแนว Orthodox แต่ว่าก็ได้มีการอ้างอิงถึงเพียงแค่ครั้งเดียวในบทความ และก็ต่อมาก็มีการอ้างอิงเหมือนกับเป็นการลงเชิงดูก่อน แนวคิดที่John Dewey เสนอเป็นการจับประเด็นความแตกต่างในการเข้าถึงโอกาสผ่านการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทางสังคม (social connections) ของเยาวชนกลุ่มน้อยและที่ไม่ใช่กลุ่มน้อย แต่งานของลอรีก็ไม่ได้ทำให้สังคมหาทางแก้ไขที่เป็นระบบจากความสัมพันธ์นั้น โดยการเชื่อมโยงไปสู่ทุนในรูปแบบอื่น (Portes, 1998)

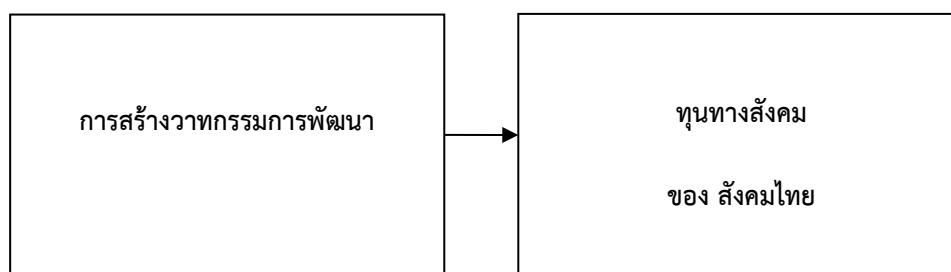
สรุป

เมื่อเรามองถึงความหมายในข้างต้นแล้ว จะเห็นว่า โดยสรุปแนวคิดเรื่องทูทางสังคมในต่างประเทศเป็นแนวคิดที่มีการพิจารณาทั้งในด้านบวกและลบ แต่ก็มี การนำด้านบวกของทูทางสังคมมาใช้ โดยให้

ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกันไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือความสัมพันธ์ของชุมชน โดยอาศัยการมีบรรทัดฐานร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดความไว้วางใจต่อกัน และนอกจากจะอาศัยความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังเน้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรภาคต่าง ๆ ในสังคม ให้เกิดการร่วมมือกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการสร้างเครือข่าย เป็นกระบวนการที่จะดึงเอาพลังทางสังคมขึ้นมา โดยมีเป้าหมายที่จะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาให้เกิดประชาธิปไตยที่แท้จริงเช่นการพัฒนาทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนปัญญาวัฒนธรรมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติในบริบทของประเทศไทย

องค์ความรู้จากการศึกษาวาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคม

ผู้เขียนได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีวาทกรรมและการสร้างวาทกรรมทุนทางสังคมของสังคมไทย การพัฒนาทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนปัญญาวัฒนธรรมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติจากบทความวิชาการต่างประเทศและประเทศไทยเพื่อเพิ่มองค์ความรู้การพัฒนาความหมายของคำว่าทุน ของสังคมไทยสรุปดังแผนภาพที่1

ภาพที่1 การสร้างวาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมของสังคมไทย
ที่มา: ปรับปรุงจากบทความการสร้างวาทกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมของสังคมไทย

References

- Chaiyarat Charoensin stately, (2002). *Discourse Development Committee*. 3rd edition, revised edition Bangkok: Vilingual Publishing House.
- Siripan Nok Suan and AEk Tang Sapwatthana, (2003). Bok. Words and thoughts in contemporary political science. Bangkok Press of Chulalongkorn University.
- Chaiwat Satha-Anand, (1998). "Foreword". In the eco-crisis of knowledge and evolution: Yossombat and Ammar Siamwala. Chaiwat Satha-Anand (Editor). Bangkok: Torch Publishing Project.
- Thongchai Vinitjakul, (1991). Report of supplementary research projects Subject: Methods for Studying Genealogy in the Faculty of Arts Thammasat University.
- Thanet Wongyannawa. (1989). Subcheck analysis (subject): The theoretical lack of power of Michel Fuko. Bangkok: Research Center, Faculty of Political Science, Thammasat University.
- Bourdieu, (1993). "The forms of capital" in Handbook of theory and research for the sociology of education. Ed. J.C. Richardson (New York: Greenwood Press.

Portes, Alejandro and Landolt, Patricia. Unsolved Mysteries: The Tocqueville Files II. The Downside of Social Capital. The American Prospect [online] vol.7, issue 26 (may 1, 1996-June 1, 1996). Available from: <http://www.prospect.org/>

Farr James, (2003). Social Capital: A Conceptual History. Political Theory, 31 (Month.

Foucault,(1980). Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977, ed. by Colin Gordon. New York: Pantheon.

